

Rapport från rullstols- och barnvagnsanpassad naturguidning i Tyresö slottspark 22 augusti 2018

Martina Kiibus

En halvklar, lite blåsig och lagom varm sensommardag. 18 personer deltog inklusive en liten kille i vagn. En deltagare satt i rullstol, en gick med gåhjälp, en hade lite ryggproblem. Fyra kom från Hjärnkraft, en kom från Synskadades riksförbund. Därutöver var det ett ungt föräldrapar med en liten i vagn och ett gäng som tog sig fram utan hjul. Föräldraparet hade fått info via facebookgruppen Aktuella händelser i Tyresö, där jag brukar lägga upp guidningarna. Övriga hade fått info via program från tidigare guidningar, vänner, Mitt i Tyresö, Naturkartan och DN På Stan. Det har varit lite problem med att lägga upp info på kommunens evenemangskalender i sommar, kanske bidrog det till att ingen hade hittat info den vägen eller via Månadsbladet. När jag var på biblioteket och Servicecenter igår såg jag också att programmen var slut där. Så 18 personer får nog ändå betraktas som ett bra antal, särskilt kul är det ju när det kommer så pass många ur målgruppen. Guidningen genomfördes i samarbete med Studieförbundet som också bidrar med marknadsföringen. Från Studieförbundet deltog Sofia Arnsten som var en värdefull resurs, inte minst som ledsagare till den synskadade deltagaren.

Vi startade dels vid busshållplats Tyresö Kyrka, dels vid borggården framför slottet där jag samlade upp alla och introducerade guidningen. Sofia var på borggården från början och kunde möta dem som kom direkt dit. Introducerade guidningen med att bland annat berätta att den var anpassad för rullstolar och människor som har lite svårare att gå, men att vi alla kan må bra av att gå lite långsamt ibland. Att det faktiskt är lättare att ta in naturen och gå ner i varv då. Berättade om slottets historia och försökte måla upp en bild av vilken central betydelse godset hade under flera hundra år. Pekade ut kyrkan och berättade lite om dess historia.

Gick ut på terrassen ovanför fruktträdgården och blickade ut över parken, fruktträden och den gamla eken som tronar mitt på gräsmattan. I bakgrunden kan man ana Lilla Tyresö, berättade lite om dess historia liksom om Åliden.

Gick till en fin gammal lind, lät dem känna på de släta hjärtformade bladen. Den synskadade kvinnan fick känna på den knotiga härliga stammen. Berättade om lindens betydelse för den biologiska mångfalden, att linden var Frejas träd i den fornnordiska mytologin och att man kan göra te på blommorna. Visade frön med den lilla fallskärmen som hjälper till att sprida fröna med vinden. Fortsatte till soluret och berättade om de latinska inskriptionerna (på svenska) på sockeln. Den engelska parken öppnade sig och solen glittrade på vattnet.

Rubriken på guidningen var sensommarblomster i lummig parkmiljö. Det var ju lite av en utmaning med blommor efter den här torra sommaren men några hade jag hittat när jag rekade dagen innan. Först ut var liten blåklocka, en av mina favoriter. Så sirlig och fin och så blommor den så långt in på hösten. Förr trodde man att de små klockorna var älvorna som hängt sina kjolar på tork. Det finns också de som menar att kyrkklockor är inspirerade av blåklockans form. Blåklockor pollineras av humlor, som ser blått och gult bäst. Berättade om hur pollineringen går till, att humlorna behöver besöka över 100 blommor för att fylla sin lilla mage och att det kan bli 3-400 blommor på en flygtur. Det finns också ett litet bi, blomsovarbiet som kryper in i blåklockor och sover där om natten och på så sätt bidrar till pollineringen.

Fortsatte till en grovstammig gammal ek. Pratade om dess betydelse för den biologiska mångfalden och att man hittar mest grovstammiga ekar på gammal adlig eller statlig mark. Som t ex slottsparken. Mittemot eken står en fin gammal lärk. Lät deltagarna känna på de mjuka barren, som saknar de övriga barrträdens skyddande vaxskikt och därför inte har samma skydd mot uttorkning, vilket är förklaringen till att lärk faller sina barr på hösten.

Både eken och linden är exempel på ädla = sydliga lövträd som det finns gott om i slottsparken. Nästa lövträd var en hästkastanj. Till skillnad från den äkta kastanjen är hästkastanjens frukter inte ätliga, snarare giftiga. Men har använts som hästfoder

Fortsatte till en ask, visade hur man kan känna igen asken på dess upprätta växtsätt, de svarta knopparna och de parbladiga bladen. Berättade att asken faller sina löv först på hösten och får dem sist av alla lövträd på våren. Vilket gjorde dem lämpliga som djurfoder. Berättade också om askens betydelse i den nordiska mytologin. I Slottsparken finns det gott om såväl grovstammiga askar som ekar.

Nästa träd var en flerstammig mäktig al nere vid vattnet. Visade hur man kan känna igen al med dess små kottar och berättade varför alen inte får höstfärger som de andra lövträden. I slottsparken och runt ån finns Stockholms läns största förekomst av grovstammiga alar! Tryckte lite på detta med den höga förekomsten av gamla, mäktiga träd för att visa att även om detta handlar om en anlagd miljö så finns det höga naturvärden. Just pga den långa kontinuiteten av gamla ädla lövträd.

På gräsmattorna före bron till Notholmen växte det några fler sensommarblommor. Som renfana – lät deltagarna dofta på de kryddiga blommorna. Renfana har använts till att fördriva ohyra, t ex likmask, då man strödde ut renfanor på dödsbädden. En annan blomma var rölleka, som också är korgblommig och har en starkt kryddig doft. Den används bl a mot fästingar och mygg. Femfingerörten lyste fint gul liksom smörblomma, som ju är giftig och därför får vara kvar i kohagar eftersom korna inte äter dem. Några exemplar av rödklöver hittade vi också. Rödklöver har liksom alar knölar på rötterna där det sitter bakterier som kan fånga in luftens kväve och omvandla till kvävenäring. Därför sådde man vall förr, som ett sätt att gödsla åkermarkerna.

Fortsatte ett stycke till vassbården. Berättade om vassens betydelse som djurfoder i det gamla skärgårdsjordbruket och om hur mycket öppnare det var här på Prins Eugens tid. På vassbladen finns det som bettmärken, som enligt sägnen har uppkommit för att djävulen bitit i dem. Nere i vassen lyste fackelblomster i rosalila. Den har sammandragande garvämnen i sig och har därför använts bl a mot diarré och att stoppa blödningar.

Mängder av trollsländor flög runt, framför allt tegelröd ängstrollslända. Berättade om dessa luftakrobater som kan göra otroliga manövrar i sin flygning. Från bron till Notholmen spanade vi in sothöner och gräsand.

Efter bron på Notholmen stannade vi och doftade på den lakrits-doftande spanska körveln och svart vinbär. Åkervindor slingrade sig fram, visade hur man kan ta en blomma och få den att fastna på näsan och tipsade om en av mina favorit-barnböcker Majas Alfabet.

Berättade om Notholmens historia där fiskaren bodde förr, som skulle förse slottet med färsk fisk. Prins Eugen beskriver hur han åt färsk strömming varannan dag, vilket man ju inte kan

göra idag pga de höga halterna miljögifter. Pratade om att strömmingen är en fet fisk och eftersom många miljögifter binds till fett får strömmingen extra höga halter i sig.

Vi fortsatte till bryggfästet där det växte stinknäva som jag lät deltagarna dofta på. Den har använts som sårmedel för ammande kvinnor bland annat.

Gick vidare ut på bryggan där jag berättade om Kalvfjärden och att det är vanligt med namn som kalv, ko, häst och får i skärgården. Att det härrör från den tiden då man hade särskilda betesholmar. Berättade också om själva Östersjön. Om det bräckta vattnet, hur sårbart Östersjön är pga artfattigdomen jämfört med Västerhavet och att många arter redan är på gränsen av vad de klarar och därmed är extra känsliga för miljöpåverkan. Utöver de organiska miljögifterna är ett annat stort problem övergödningen, som leder till algblomning, igenväxning och syrebrist. Visade båttoalett-tömningen, som ju är ett sätt att minska belastningen av kväve. Men pratade också om vad vi kan göra själva för att minska belastningen, som att äta ekologisk mat och undvika bilkörning.

På Notholmen pausade vi. Det är så bra för där finns det möjlighet att sitta vid bord, köpa fika och använda deras toaletter. Jag brukar ringa caféet i förväg och tala om att vi kommer. Efter pausen samlades vi och jag pratade om att vi hade doftat, känt och inte bara upplevt naturen med synen. Dels för att vi hade en synskadad deltagare men också för att det är roligare för oss alla att uppleva naturen med flera sinnen. Barn gör ju det naturligt. Berättade också om naturskolan där vi arbetar utifrån pedagogiken att man lär sig genom att göra själv, med hela kroppen och alla sinnen.

Så gick vi tillbaka mot bron igen. Strax före bron växte det lite kärleksört vars blad är väldigt goda på våren och fulla av c-vitaminer och aminosyror. Här fanns det också vänderot som har en söt god doft. En kvinna från Ukraina som brukar vara med på mina guidningar kände direkt igen den som Valeriana.

I parken gick vi fram till en bok, ännu ett ädelt lövträd. Visade hur man kan känna igen bokar på de släta stammarna och bokollonhättorna. Berättade om ordet bokstavs ursprung, bokträets användningsområden och att bokollen var en viktig svinföda förr. Så viktig att det reglerades (och regleras!) i den gamla lagen ”Huru svin må i ollonskog släppas”.

På marken var det fullt av natt och dag i full blom. Visade de lila högbladen som fungerar som reklamskyltar för att locka humlorna till de gula blommorna. Fortsatte upp i den fina hassellallén, där deltagarna fick känna på de ludna hasselbladen och jämföra med de släta lindbladen. Pratade om hasselnötternas ekonomiska betydelse förr och varför de inte ingår i allemansrätten.

Gick ett stycke till en omkullfallen ek som var full av en massa härlig mulm som deltagarna fick känna på. Så då kom jag osökt in på vikten av död ved och hur mycket liv det finns i döda träd. Fortsatte uppför den lilla backen och blickade ut över vattnet och pratade om den engelska parken och dess historia. Och om att trots att det är en anlagd park så finns det så höga naturvärden och rik biologisk mångfald här. Mycket av den mångfalden hänger ju samman med att det funnits ädla (sydliga) lövträd som ek, lind och hassel här sedan 1700-talet. Men också att den sköts om på ett sätt så att blomrikedomen gynnas. Flera av deltagarna hade aldrig varit här förut och var helt förundrade över att det var så fint!

Så kom vi tillbaka till borggården där vi sammanfattade guidningen – vilka sensommarblommor och lövträd vi faktiskt hade sett. Deltagarna var jättenöjda. Ett par som var med på samma guidning i maj tyckte det var roligt att komma tillbaka och se skillnaden mot då. De har bott i Tyresö i över 40 år men inte förrän nu, när de börjat gå på mina guidningar, börjat reflektera över hur fin natur det är! Barnvagnsparet sade att det var skönt att det blev ett så lugnt tempo, så att de just hann gå ner i varv. De var glada för att det var en aktivitet som var anpassad till deras målgrupp. Någon nämnde alla träd som höjdpunkt, att det var roligt att få lära sig namnen på dem. En av kvinnorna från Hjärnkraft som varit med på flera guidningar sade: ”Det är alltid lika bra!”. En av de nya deltagarna sade att det var kul att jag var så kunnig och glad – ”Du måste ju ha ett drömjobb!”. Och så är det ju, det är verkligen fantastiskt att få möta människor i naturen och förmedla Tyresös mångfald.